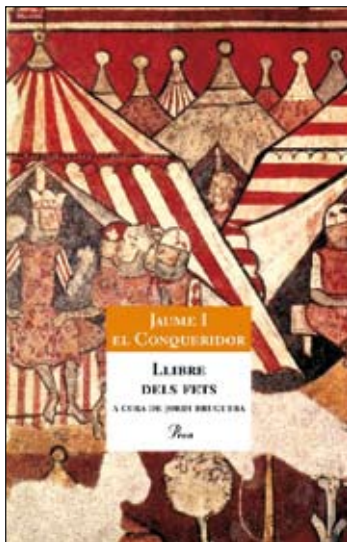

Aproximació al «Llibre dels feits»

JOSEP LLUÍS BRONCHAL

El *Llibre dels feits* de Jaume I, el *Conqueridor*, es pot considerar com el primer monument literari de la literatura catalana, immediatament abans de l'extraordinària obra de Ramon Llull, que va assentar les bases de la llengua literària. Sóc conscient que en una breu aproximació com aquesta, i donada la complexitat de l'obra, tan sols en tocaré certs aspectes. Aquestes línies únicament volen ser una invitació a la seva lectura.

Durant dècades, la tendència d'alguns historiadors de la literatura ha estat la d'estudiar la primera de les quatre grans cròniques catalanes, establint-ne les singularitats i diferències, gairebé sempre en relació amb les altres. Considero que aquesta actitud, lògica fins a cert punt, per si mateixa és limitadora i no deixa valorar adequadament l'originalitat de cadascuna d'elles. Caldria, doncs, deixar de fer aquest comparativisme estèril i analitzar la crònica de Jaume I com a obra exempta i única. Un altre element negatiu ha estat valorar-la sovint des d'un punt de vista o històric o literari, amb un utilatge sovint massa descriptiu, repetint i copiant-se uns crítics i uns altres una sèrie de tòpics, no sempre matisats ni emmarcats adequadament.

Aquí no entraré en aspectes interessantíssims de la seva transmissió textual o de l'autoria individual i col·legiada del text, que han estat suficientment tractats. El tema no sembla que estigui definitivament tancat ni se n'ha dit l'última paraula. Precisament aquest «problematisme» en fa una obra oberta i que no ha esgotat les seves possibilitats, com passa amb totes les obres clàssiques.

El *Llibre dels feits* no és únicament la possible justificació d'un rei i d'un regnat, com s'ha dit fins a la sacietat, sinó per damunt de tot una de les obres més espontànies i dinàmiques de l'edat mitjana, que intenta ser el testimoni excepcional d'una persona que va viure amb molta intensitat una llarga vida de seixanta-sis anys, més del doble del que era l'esperança de vida habitual en l'època. Aquesta dada, per si sola, ja és simptomàtica.

El providencialisme és un factor que informa tota la crònica. Jaume I se sentia escollit per Déu, ja des de la seva mateixa concepció, quasi miraculosa, per a accomplir una determinada comesa. Quina podria ser aquesta? El temps li ho aniria mostrant, però va ser ell qui amb el seu fort caràcter anà empenyent el seu regnat i destí ja des de la seva adolescència. Mai no va deixar que els esdeveniments el superessin, sinó que tot ho subordinava a la seva missió, gairebé divina.

També s'ha insistit massa, i no sense raó, en uns trets negatius de la seva personalitat: la bel·licositat i la crueltat. La societat medieval era profundament inestable i cruel; a més, la vida humana tenia molt poc valor. No oblidem que la guerra era una forma de sobreviure en aquella època, i la mort, la destrucció i el botí eren els seus resultats lògics. També s'ha dit, i amb raó, que la seva va ser una mena de «croada occidental» o guerra santa contra el musulmà. Cal situar-se a l'època per a entendre el significat i abast d'aquesta actitud bel·ligerant.

Alguns investigadors, el primer Manuel de Montoliu, però també Ferran Soldevila, Miquel Coll i Alentorn i Martí de Riquer, van detectar fragments profítics de poemes èpics dins algunes cròniques, entre elles la de Jaume I. En total, s'han pogut reconstruir fins a uns set-cents versos d'aquesta darrera, la qual cosa demostra que en les nostres lletres també va existir el gènere èpic.

Aquestes prosificacions són doblement importants si tenim en compte que no ens ha arribat cap poema èpic en català. Les breus mostres reconstruïdes són fragments valuosíssims, no sols com a testimoni d'un gènere literari desaparegut, sinó d'una actitud de combat i conquesta que calia mantenir ben viva entre la població per a emprendre determinades campanyes o gestes militars. Llegint el *Llibre dels feits* hom té, en molts moments, la sensació que el seu protagonista es comporta com un personatge més de l'èpica, mostrant el seu valor, liderant les batalles, enfrontant-se a les situacions adverses i actuant com un estrateg consumat. És innegable que Jaume I coneixia directament tota aquesta literatura èpica, perquè se sap que a la cort dels reis d'Aragó hi havia un cos de narradors de gestes. Amb molta probabilitat també devia conèixer les proeses del cicle de Mio Cid. També s'ha insinuat que abans de la redacció definitiva de la crònica devien existir sengles poemes èpics de les conquestes de Mallorca, València i Múrcia, i un de la infantesa de Jaume I, que els redactors finals van aprofitar i prosificar per a crear tot un conjunt homogeni del seu regnat. Sigui això cert o no, llegint la crònica hom té la sensació que el rei es comporta com un heroi més de l'èpica, i estic convençut que havia après a captenir-se sentint aquells poemes des de la seva joventut; és evident que aquest va ser el seu ideari vital. Hi ha un tret, però, que el distancia de la majoria d'herois de poemes èpics on es produeix un cert grau de mitificació: és en la seva humanitat desbordant. Així, fa amb naturalitat les accions

quotidianes, parla amb els seus interlocutors, s'emociona davant la lluna o un niu d'orenetes instal·lat a la seva tenda, plora en diverses ocasions, és ferit en el combat, arenga les seves tropes i cavallers; és a dir, no hi ha res humà que li sigui aliè. I aquesta proximitat fa que el *Llibre dels feits* es lleixi amb un interès sostingut. Tot això converteix el seu protagonista en un personatge molt proper i actual a la nostra sensibilitat.

Si Jaume I confessa que va escriure la crònica per donar exemple, ens està dient, als lectors d'avui, que la vida humana mereix ser viscuda d'una manera apassionada. Ell, per tant, considerava la lectura dels seus fets com una forma d'encoratjar els altres a viure intensament, no pas una mena de vulgar «mirall de prínceps» adreçat especialment als seus futurs hereus reials; també resulta evident que volia deixar testimoni a la posteritat.

És cert que la dificultat de la llengua és un obstacle important a l'hora d'afrontar la seva lectura, però no insuperable. La sintaxi és molt elemental, feta majoritàriament d'oracions copulatives. Que això faci la lectura de vegades monòtona i feixuga, queda compensat per l'interès amb què és narrada la història en els seus diferents registres.

Manuel de Montoliu va saber captar com ningú l'essència i vitalitat del *Llibre dels feits* a través d'aquest vessant curull d'humanitat; en aquest sentit remarcà:

... són innumbrables les anècdotes vives, adés patètiques i dramàtiques, adés gracioses i festives que conta el redactor

sobre el monarca. Converses animades, facècies, dites agudes, jocs de paraules i aforismes espurnejants d'enginy, detalls del seu estat d'ànim finament observats i subtilment analitzats, notes personalíssimes sobre les circumstàncies de l'ambient físic i moral en les quals actua el rei en un moment determinat, llàgrimes i somriures del monarca en moments de dol o joia, judicis aguts sobre fets i persones, formulats amb una justesa i un laconisme d'expressió verament admirables ... Però el que dona al llibre una sabor de modernitat en moltes de les seves pàgines i el que constitueix la seva gran originalitat, és l'abundor i la justesa dels detalls, en aparença insignificants, amb els quals el seu autor fixa en mig de les narracions dels fets d'armes el caràcter dels personatges que hi intervenen, i les agudes observacions que fa contínuament sobre l'estat psicològic del protagonista. (Manuel de Montoliu, *Les quatre grans cròniques*, Edit. Alpha, Barcelona 1959, pp. 45-46.)

La gran multitud de diàlegs que apareixen en el text i on intervenen molts personatges dona també un gran dinamisme a la narració.

Per totes aquestes coses considero, com a conclusió, que el *Llibre dels feits* es pot considerar la primera obra literària de la literatura catalana i que va néixer amb una total maduresa creativa. Les seves aparents dificultats de llenguatge no ens han de privar d'apropar-nos a un text excepcional. ♦

Pren Xecna!

Begudes amb component emocional català.

xecna
Xarxa d'establiments
amb consciència nacional

Localitza l'establiment
Xecna més proper al teu
domicili en: www.xecna.cat
Tel. 93 866 07 45
info@apats.cat

Cola Catalana
Cola Lliure!

Licor Càtar
L'elísir secret
dels catalans

Vi 11 de setembre
1714
Negre

Torbòl

Moscatell
Moragues
Heret de Catalunya

Cava 2014
Catalunya, nou
estat d'Espanya

Rom Colom
Albincall i
Vibròl català

Whisky Jaume I
El nostre Rei

Cap d'Ona
La cervesa
de Catalunya